

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.09(410)

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).211029](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211029)

«ЯПОНСЬКИЙ» КОНТЕКСТ РОМАНІВ КАДЗУО ІШІГУРО

Довганич М.В.

викладач, Ужгородський національний університет
orcid.org/0000-0003-4172-178X

У статті проаналізовано художній світ романів англійського письменника японського походження Кадзуо Ішігуро в рамках східної культури та японських літературних традицій. Розглянуто особливості японської культури, що знайшли своє відображення в творчості письменника; досліджено історичні умови формування та розвитку ментальних особливостей японців на прикладі романів Ішігуро; виявлено відмінності між західним і східним світоглядом; проаналізовано характери героїв та екзистенційні мотиви в творах автора. Недостатня вивченість і висвітлення в межах українського літературознавства художнього світу романів Ішігуро крізь призму японської культури зумовлює актуальність і перспективність дослідження. Письменник належить до представників крос-культурної літератури, для якої дуже важливий національний компонент. У своїй творчості Ішігуро поєднує схід і захід, західноєвропейські та японські світоглядні системи й літературні традиції. Незважаючи на «міжнародний» характер його романів, у них простежується «японський акцент», навіть якщо зовні ніщо не нагадує Японію. Перші два романи автора, «Прозорий серпанок над горами» та «Митець плинного світу», відносять до так званої «японської» прози. В них відображено образ Японії та японців, підтверджуючий стереотипи, що сформувалися в свідомості людей на Заході. В наступних творах також прослідковується вплив східних літературних традицій. Японський елемент образу героїв – їхній спосіб мислення, вчинки й почуття – проявляється за допомогою звернення до філософії конфуціанства та буддизму й утілення основоположних принципів кодексу самураїв. Доміnantними стають «японські» теми самотності, обов'язку, служіння, готовності до самопожертви. Водночас Ішігуро зумів створити узагальнену метафору людського життя й показати універсальні цінності – відданість, доброту, право виражати власну індивідуальність, – що проявляються не залежно від зовнішніх обставин, національності, віку чи соціального статусу героїв.

Ключові слова: бусідо, Кадзуо Ішігуро, крос-культурна література, мультикультуралізм, самурайський кодекс, синтоїзм, східний світогляд, японськість.

«ЯПОНСКИЙ» КОНТЕКСТ РОМАНОВ КАДЗУО ИСИГУРО

Довганич М.В.

преподаватель, Ужгородский национальный университет

В статье проанализированы художественный мир романов английского писателя японского происхождения Кадзуо Исигуро в рамках восточной культуры и японских литературных традиций. Рассмотрены особенности японской культуры, которые нашли свое отражение в творчестве писателя; исследованы исторические условия формирования и развития ментальных особенностей японцев на примере романов Исигуро; выявлены различия между западным и восточным мировоззрениями; проанализированы характеры героев и экзистенциальные мотивы в произведениях автора. Недостаточная изученность и освещение в пределах украинского литературоведения художественного мира романов Исигуро сквозь призму японской культуры обуславливает актуальность и перспективность исследования. Писатель принадлежит к представителям кросс-культурной литературы, для которой очень важен национальный компонент. В своем творчестве Исигуро сочетает

восток и запад, западноевропейские и японские мировоззренческие системы, и литературные традиции. Несмотря на «международный» характер его романов, в них прослеживается «японский акцент», даже если внешне ничто не напоминает Японию. Первые два романа автора, «Там, где в дымке холмы» и «Художник зыбкого мира», относят к так называемой «японской» прозе. В них отражено образ Японии и японцев, подтверждающий стереотипы, сформировавшиеся в сознании людей на Западе. В последующих произведениях также прослеживается влияние восточных литературных традиций. Японский элемент образа героев – их способ мышления, поступки и чувства – проявляется посредством обращения к философии конфуцианства и буддизма и воплощение основополагающих принципов кодекса самураев. Доминантными становятся «японские» темы одиночества, долга, служения, готовности к самопожертвованию. В то же время Исигуро сумел создать обобщенную метафору человеческой жизни и показать универсальные ценности – преданность, доброту, право выражать собственную индивидуальность, – проявляющиеся независимо от внешних обстоятельств, национальности, возраста или социального статуса героев.

Ключевые слова: бусидо, Кадзуо Исигуро, кросс-культурная литература, мультикультурализм, самурайский кодекс, синтоизм, восточное мировоззрение, японскость.

«JAPANESE» CONTEXT OF KAZUO ISHIGURO'S NOVELS

Myroslava Dovhanych

lecturer, Uzhhorod National University

The literary-artistic world of the novels of a British novelist of Japanese origin Kazuo Ishiguro in the context of Eastern culture and Japanese literary traditions has been analyzed in the article. The features of Japanese culture that have been reflected in the writer's works have been considered; the historical conditions of formation and development of the mentality of the Japanese have been studied; the differences between the Western and Eastern worldviews have been identified; the psychological portraiture of the characters and existential motives in the works of the author have been analyzed. The relevance and perspective of the study is determined by insufficient study and coverage of the literary-artistic world of Ishiguro's novels through the prism of Japanese culture within Ukrainian literary criticism. The writer is one of the outstanding representatives of cross-cultural literature, and the national component is very important for him. Despite the «international» character of his novels, the presence of «Japanese accent» is obvious even if nothing resembles Japan at first sight. In his works Ishiguro combines East and West, Western European and Japanese worldview systems and literary traditions. The author's first two novels, «A Pale View of Hills» and «An Artist of the Floating World», refer to the so-called «Japanese» prose. They reflect the image of Japan and the Japanese, confirming the stereotypes that have formed in the minds of people in the West. The influence of the Eastern literary tradition is vividly noticeable in other novels of K. Ishiguro as well. The Japanese element of the image of the characters – their way of thinking, doings and feelings – is manifested appealing to the philosophy of Confucianism and Buddhism and the implementation of the basic principles of the samurai code of honour. The «Japanese» themes of loneliness, obligation, service and willingness to sacrifice are dominant in the works of the author. At the same time, Ishiguro managed to create a generalized metaphor for human life and to show universal values – devotion, kindness, the right to express one's own personality – that are manifested regardless of external circumstances, nationality, age or social status of the characters.

Key words: bushido, Kazuo Ishiguro, cross-cultural literature, multiculturalism, the samurai code, Shintoism, oriental world outlook, Japaneseness.

Вступ. Сучасного англійського письменника японського походження Кадзуо Ішігуро відносять до мультикультурного або кроскультурного напрямку «*нової британської літератури*». В мультикультурному романі відбувається зустріч двох або більше різних культур. Представники даного напрямку пишуть

англійською мовою, але належать до інших національностей (Толкачев, 2003:3). Англійській прозі К. Ішігуро притаманне взаємопроникнення західної та далекосхідної (китайської, японської) традицій. Створені на європейському матеріалі романи письменника містять у собі доміанти східного світогляду та східної логіки.

З огляду на те, що в епоху глобалізації питання різноманітності культурних традицій загалом і в літературі зокрема вийшло на перший план, дослідження творчості представників мультикультуралізму набуває особливої актуальності. В зв'язку з цим, значний інтерес серед літературознавців представляє творчий доробок нобелівського лауреата з літератури Кадзуо Ішігуро. Зокрема, літературну спадщину письменника досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Е. Белова, А. Веблі, Т. Кушнірова, Ю. Павленко, О. Сидорова, А. Стовба. «Японський» контекст романів Ішігуро став предметом наукових розвідок Е. Ключиної, В. Ланової, Ю. Нестеренка, О. Усенко.

Проте дане питання не достатньо вивчене в межах українського літературознавства, що дає змогу говорити про актуальність і перспективність теми.

Мета статті – проаналізувати художній світ таких романів Кадзуо Ішігуро, як «Прозорий серпанок над горами» (A Pale View of Hills, 1982), «Митець плинного світу» (An Artist of the Floating World, 1986), «Залишок дня» (The Remains of the Day, 1989), «Безутішні» (The Unconsoled, 1995), «Коли ми були сиротами» (When We Were Orphans, 2000), «Не відпускай мене» (Never Let Me Go, 2005), «Похований велетень» (The Buried Giant, 2015), в рамках східної культури та японських літературних традицій.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети були використані наступні методи: теоретичного дослідження (аналіз досліджуваної проблеми на основі вивчення літературознавчих праць та статей); дескриптивний; постколоніальний; історико-культурний; порівняльно-історичний, системного аналізу; рецептивної естетики; творчо-генетичний.

Результати та обговорення. Будучи представником мультикультуралізму, К. Ішігуро позиціонує себе як «міжнародний» письменник, «громадянин світу». Замкненість у просторі одного культурного середовища немислима для нього. Автор прагне поєднати традиційні британські елементи, зокрема автентичні місця Англії та ключові поняття, що визначають спосіб життя британців, з національними особливостями його рідної культури. Вплив походження Ішігуро відчувається протягом всієї його кар'єри, хоча часом і досить опосередковано. Письменники-мігранти пишуть твори з точки зору свого маргінального досвіду та «прикордонного» положення, в якому вони змушені існувати й творити (Ланова, 2019:162). Літературний доробок К. Ішігуро містить твори, події яких відбуваються в Японії («Прозорий серпанок над горами», «Митець плинного світу»), в Англії («Залишок дня»), під час еміграції героїв із Сходу на Захід («Коли ми були сиротами»), або ж філософські за змістом («Безутішні», «Не відпускай мене»).

Сім'я Ішігуро переїхала до Англії, коли йому було п'ять років, оскільки батьку-океанографу запропонували проведення досліджень в Національному інституті океанографії. Незважаючи на намір невдовзі повернутися на батьківщину, вперше письменник відвідав Японію лише через тридцять років, коли отримав Букерівську премію за роман «Залишок дня». В інтерв'ю з Ое Кендзабуро К. Ішігуро висловився про Японію наступним чином: «Я зростаю із дуже сильним образом цієї іншої країни в моїй голові, дуже важливої іншої країни, з якою в мене був міцний емоційний зв'язок» (Ishiguro, Oe, 1993:166-167). Очевидно, що Японія вже стала для нього «іншою», а не рідною країною. Письменник також усвідомлює, що образ батьківщини, який був дуже дорогоцінним для нього, насправді існував лише в його уяві, почасти тому, що багато чого суттєво змінилося в державі з 1960 року. Після повернення до Англії автор поділився враженнями в інтерв'ю: «Довгий час я вважав себе японцем, але коли відвідав Японію через тридцять років, коли мені було тридцять п'ять років, я зрозумів, наскільки помилявся. Стало очевидно, що я цілковито відрізаний від Японії та від людей, які там проживають. Моє дитинство – далека країна, до якої мені не потрапити». Все, що залишилося в свідомості Ішігуро – «дуже уривчасті, але й дуже яскраві дитячі спогади», на основі яких і формувався образ Японії (Ishiguro, Oe, 1993:164).

Психологи стверджують, що перші спогади людини стосуються третього – четвертого років життя. К. Танака, провівши опитування серед японського населення, дійшов висновку, що жінки, як правило, можуть пригадати себе у трирічному віці, тоді як більшість чоловіків – у п'ятирічному (Tanaka, 1961:35-36). Крім того, вчені визнають, що «дитячий досвід суттєво впливає на розвиток особистості в майбутньому» (Tanaka, 1961:40). Саме місця дитинства, свою особисту Японію, Ішігуро взявся відтворювати в літературних творах. Однак при цьому він розумів, що минулого вже ніколи не судилося повернути, як би цього не хотілося.

В романах письменника розповідь здебільшого ведеться від першої особи. Герої подумки постійно повертаються до минулих подій, наче намагаються віднайти щось вже давно й безнадійно втрачене. Їхнє життя змінилося внаслідок травми, що виникла як результат зіткнення різнорівневих світів і досвідів, ідентичнісного розчинення та культурної гібридизації. Біль, образа, травма – наскрізні метафори в романах К. Ішігуро.

Події дебютного роману автора «Прозорий серпанок над горами» розгортаються на тлі Другої світової війни, зокрема йде мова про відбудову міста Нагасакі після атомного бомбардування. Проте, навіть помістивши протагоністів у конкретні історичні рамки, Ішігуро зосереджується не на самих подіях, а на відносинах і переживаннях, емоційно психологічних травмах, завданих героям війною. В романі також спостерігаємо, як люди намагаються впоратися з особистими втратами, безпорадністю, самотністю й нерозумінням свого місця в житті. Значно більше часу приділено роздумам і спогляданню, ніж розвитку подій, що загалом характерно для японської літератури (Нестеренко, 2015).

Східний тип мислення простежується і в назві роману. Впродовж усього твору життя героїв показане наче в легкому тумані, все пронизане передчуттям лиха. Розповідь ведеться від імені літньої японки Ецуко, яка розмірковує над своїм самотнім життям у чужій для неї Англії й повертається в спогадах до Нагасакі в те повоєнне літо після жахливого ядерного вибуху, коли місто почало активно відбудовуватися.

6 серпня 1945 року в світі вперше було використано ядерну зброю: американський літак скинув атомну бомбу на японську Хіросіму. Через три дні ядерному бомбардуванню піддалося місто Нагасакі. Авіаудари забрали життя сотень тисяч людей, половина міста була повністю зруйнована. «Новий тип бомби» змусив імператора Хірохіто оголосити про беззастережну капітуляцію. Друга світова війна завершилася. Проте тоді ще ніхто не знав, що протягом наступних місяців і навіть років ще тисячі японців помруть від впливу радіації (Webley, 2006:168-169). В місті проводилися роботи з реконструкції, але сліди смертоносної повітряної атаки проглядалися й через сім-вісім років, метафорично відображаючи спустошене життя Ецуко та її подруги Сатіко.

При написанні роману Ішігуро використав певні теми, мотиви й сюжети, що властиві літературній традиції Японії, наприклад, мотив самогубства, присутній у творі вже з перших сторінок. З іронією письменник оповідає про те, що зі стереотипної точки зору англійського суспільства інстинкт до самогубства – природня риса всіх японців: «Keiko, unlike Niki was pure Japanese, and more than one newspaper was quick to pick up on this fact. The English are fond of their idea that our race has an instinct for suicide, as if further explanations are unnecessary; for that was all they reported, that she was Japanese and that she had hung herself in her room» (Ishiguro, 1982:6-7) / «Кейко, на відміну від Нікі, була чистокривною японкою. Не одна газета поспішила неодмінно висвітлити цей факт. Англійцям дорога думка про те, що нашій нації притаманний інстинкт самогубства, а тому вдаватися до пояснень нема потреби; в газетах повідомлялося тільки, що вона була японкою і повісилася у себе в кімнаті» (переклад – М. Д.). О. Сидорова підмічає, що автор «створив образ Японії та японців, який підтверджує стереотипи, сформовані в свідомості західних людей» (Сидорова, 2005:190). З іншого боку, вчинок Кейко, старшої дочки Ецуко, можна розглядати як протест проти «насильницької асиміляції та загрози втратити ідентичність» (Сидорова, 2005:192).

Друга книга, «Митець плинного світу», – єдина з-поміж інших романів К. Ішігуро, події якої відбуваються виключно в Японії. Автор продовжує тему Другої світової війни та її наслідків, зокрема йдеться про період американської окупації Японії (1945-1952 рр.). Вона була однією з трьох головних «країн осі» («Рим – Берлін – Токіо») й, таким чином, виступала на боці фашистських і нацистських військ гітлерівської Німеччини та муссолінської Італії. Під час війни Японія атакувала та колонізувала значну частину Азії, зокрема Маньчжурію, Китай, Корею, Тайвань, Південно-Східну Азію, Бірму й навіть деякі території Індії, мріючи стати однією з великих імперіалістичних держав і управляти третиною земної кулі (Белова, 2010; Webley, 2006). Не тільки лідери,

солдати та політики перейняли цією ідеєю, але й письменники, художники та музиканти. Мацуда, герой роману, переконаний, що їхню країну чекає велике майбутнє: «We are now a mighty nation, capable of matching nation, capable of matching any of the Western nations. In the Asian hemisphere, Japan stands like a giant amidst cripples and dwarfs... It's time for us to forge an empire as powerful and wealthy as those of the British and the French. We must use our strength to expand abroad. The time is now well due for Japan to take her rightful place amongst the world powers. Believe me, Ono, we have the means to do so» (Ishiguro, 1989:53) / «Ми стали могутньою державою, здатною помірятися силами з будь-якою з країн Заходу. А в Азії Японія взагалі виглядає велетнем серед карликів і калік... Пора й нам розбудувати імперію, настільки ж могутню та багату, як британська чи французька. Ми повинні скористатися своєю теперішньою міццю й розширити свої кордони. Саме час для Японії зайняти належне місце серед світових держав. Повір мені, Оно, в нас є і сили, і засоби, щоб домогтися цього» (переклад – М. Д.). Поразка стала великим приниженням для Японії. Країні було дозволено залишатися вільною, але під постійним наглядом держав Альянсу, особливо Сполучених Штатів Америки.

Заголовок роману також передає його «японськість». Назва «Митець плинного світу» співзвучна з одним із напрямків японського мистецтва – укійо-е (зображення плинного світу), що оспівує примарність краси швидкоплинного світу й асоціюється з театром кабукі та гейшами (Сидорова, 2001:49-50).

Протагоніст твору – художник Масуї Оно, що після війни втратив репутацію через підтримку режиму воєнного часу. Його мистецький доробок сприяв підйому мілітаризму. Після виходу на пенсію герой поринає в спогади про минуле. Крім інших провин, митець пригадує, як зрадив друга, видавши його таємній поліції. Масуї Оно також відкинув художній стиль свого вчителя Морі-сана, хоча в Японії було заведено старанно дотримуватись живописної манери наставника. Учнями переймалися навіть цінності й спосіб життя художника: вони проводили чимало часу, вивчаючи всі тонкощі «*плинного світу*» – нічного життя з його різноманітними задоволеннями, розвагами та напоями (Усенко, 2013). Морі-сан вважав, що його учні зобов'язані зафіксувати ці швидкоплинні моменти, й так чи інакше вони проглядалися в усіх їхніх картинах. Для традиційного японського живопису були характерні темні контури, тоді як учні Морі-сана, наслідуючи майстрів Заходу, використовували переважно яскраві кольори, мерехтливе світло. Масуї Оно ж відкидав будь-які іноземні впливи. Він прагнув повернути славні минулі дні його нації й відмовлявся вірити, що тогочасна Японія зазнала занепаду.

У творі «Митець плинного світу», як і в попередньому романі К. Ішігуро «Прозорий серпанок над горами», також наявний «японський» мотив самогубства. Чимало відомих людей, які підтримували ідею війни, добровільно пішли з життя, намагаючись таким чином хоч якось вибачитися за скоєні помилки перед родинами загиблих. Масуї Оно не схвалює такого вчинку, але цінує їхню мужність визнати свою відповідальність.

Після війни істотно змінилося світосприйняття японців, особливо молодого покоління, щодо традиційних цінностей, природи мистецтва та американізації. Масуї боляче спостерігати, як його внук Ітіро пишається моряком Попаєм, героєм американських мультиків, і майже на рівних розмовляє зі старшими, а обидва зяті соромляться військового минулого своєї держави. Колишні «веселі» вулиці поступаються місцем діловим і фінансовим районам, замість старих просторих будинків всюди зводяться багатоповерхівки. З часом Масуї Оно починає усвідомлювати, що завжди був митцем «плинного світу», хоч і відкидав його. Художник із ностальгією згадує втрачене минуле, що, за словами Р. Вальковіц є «своєрідним анахронізмом, демонстрацією туги за чистою та чисто японською Японією» (Walkowitz, 2011).

Роман «Залишок дня», на думку деяких літературознавців, зокрема Д. Лоджа та В. Сіма, «винятково англійський» (Lodge, 1992; Sim, 2010), адже події відбуваються в традиційному англійському маєтку, а головний герой Стівенс проявляє риси, характерні для «типового англійця». За словами О. Сидорової, даний літературний твір «досліджує феномен англійськості, легко впізнаваний і сприйнятий таким не лише зарубіжними письменниками, а й самими англійцями» (Сидорова, 2001: 51). В романі йдеться про шестиденну мандрівку літнього дворецького та його спогади, роздуми й переоцінку пройденого життєвого шляху.

З іншого боку, дослідники Г. Аннан і П. Айер висловили думку, що насправді автор писав про Японію, а під маскою «англійськості» прагнув донести до європейців цінності Сходу (Sim, 2010:113-114). Незважаючи на те, що містер Стівенс англієць, його світогляд, ставлення до роботи, спосіб мислення відрізняються від європейського. Зміст роману розкривається тільки при зіставленні тексту з японською культурою. Насправді Ішігуро створив кроскультурний образ, унікальним чином поєднавши в ньому західне та східне світосприйняття.

Стівенс безмежно відданий лорду Дарлінгтону, своєму господарю, й присвятив себе виконанню професійного обов'язку, жертвуючи особистим життям, власними переконаннями та почуттями. Герой сприймає свою роботу слуги як високе служіння всій англійській нації, надаючи їй майже сакрального значення, недоступного пересічній людині чи непрофесійному дворецькому. Його поведінку можна зіставити з «самурайським кодексом» воїнів бусідо (Нестеренко, 2010:150).

Уявлення про самураїв як зразкових носіїв національної самосвідомості в японській культурі формувалося поступово й у XVIII ст. знайшло своє вираження в трактатах «Бусідо. Душа Японії» Інадзо Нітобе та «Хагакуре» (досл. «Заховане в листі») Ямамото Цунетомо, де описується образ істинного самурая та подається звід правил, яких необхідно дотримуватися японським воїнам (Нітобе, 2015; Ямамото, 2016). У праці «Бусідо. Душа Японії» йдеться не лише про військове мистецтво, а й про загальні принципи традиційної японської моралі, що зі свого боку впливають на національний характер і світогляд. Бусідо або «шлях лицаря» – неписаний кодекс поведінки самурая в феодалному

суспільстві. Ця філософська система бере початок у вченнях буддизму й синтоїзму. Патріотизм і відданість – основні принципи синтоїзму (Нітобе, 2015). Послідовники буддизму «спокійно ввіряються долі, тихо впокорюються перед неминучим, проявляють стоїчне самовладання в небезпеці чи біді, зі зневагою ставляться до життя й готові з гідністю прийняти смерть» (Нітобе, 2015:29).

Ямамото Цунетомо підмічає, що «бути воїном – значить бути слугою та йти слідом за господарем, довіривши йому вирішувати, що є добром, а що – злом, зрікаючись водночас власних інтересів» (Ямамото, 2016:17). Саме така модель поведінки притаманна Стівенсу. Він ніколи не перечить господарю, мовчки виконує всі вказівки, сліпо йому довіряє й навіть поза очі не оцінює вчинків лорда. Наочний приклад – випадок, коли дворецькому доводиться звільнити кількох покоївок тільки через те, що вони єврейки.

Навіть якщо самураю доведеться протистояти власному батьку, братам чи сину, він не повинен сумніватися жодної миті. Найбільше цінується відданість тому, кому воїн дав присягу. Так, наприклад, Стівенс не зміг навідати батька в момент його смерті, оскільки в той час прислужував на урочистому обіді. Дворецький впевнений, що вчинивши інакше, він би розчарував батька: «Miss Kenton, please don't think me unduly improper in not ascending to see my father in his deceased condition just at this moment. You see, I know my father would have wished me to carry on just now... To do otherwise, I feel, would be to let him down» (Ishiguro, 1982:103) / «Міс Кентон, будь ласка, не вважайте мене зовсім бездушним через те, що я не пішов попрощатися з батьком на смертному одрі. Розумієте, я знаю, що мій батько не захотів би відривати мене від виконання обов'язків... Мені здається, що я б його підвів, якби повівся інакше» (переклад – М. Д.). Кохання для героя теж виявляється зайвим, оскільки відволікало б його від роботи.

Як справжній воїн бусідо, готуючись до прийому гостей, герой ретельно продумовує план дій, прораховує всі можливі негаразди, наказує всім слугам «зайняти свої позиції». Самураям також властива небагатослівність. В розмовах з господарем дворецький намагається зводити до мінімуму свої репліки, зайвий раз взагалі не висловлюватися (Ланова, 2019:70; Спеваковский, 1981).

Кожен із покоління Стівенса мріяв зробити й свій скромний внесок у творення кращого світу, а найнадійніший спосіб домогтися цього, на думку протагоніста, – служити великим людям сучасності, яким і довірена доля цивілізації. Для японця не буває великих і маленьких справ. Кожен вчинок людини має однакове значення, тому, начищаючи столове срібло, прислужуючи за столом чи прибираючи, Стівенс теж вершив історію. Для японського мислення характерно естетизувати будь-яке життєве явище: чи то мистецтво чайної церемонії, чи то мистецтво складання ікебани, чи то мистецтво ведення війни та володіння мечем. Так само й дворецький все зводить в ранг мистецтва, навіть звичайне прибирання чи розподіл обов'язків (Стовба, 2012). Справжній самурай повинен володіти прийомами ведення бою. Стівенс також має власні професійні секрети, а будь-який особистий недолік сприймає як недостатність професіоналізму. Тому він вважає своїм обов'язком

вдосконалюватися доти, доки не опанує необхідних прийомів. Наприклад, систематичними вправами герой намагається розвинути в собі почуття гумору, яке так цінує містер Фарадей, новий господар маєтку.

Незважаючи на всі зусилля дворецького, його поведінка не викликає захоплення. Згідно з самурайським кодексом після смерті лорда Дарлінгтона з маєтку мав піти й слуга чи навіть вчинити самогубство, відоме як *харакірі*. Натомість герой починає прислуговувати новому господарю. Він також неодноразово нехтує не менш важливими принципами, ніж відданість, а саме людяністю й сміливістю, щоб протистояти виявам несправедливості. Таким чином, Стівенс змарнував своє життя, і єдине, що в нього залишилося, – це «залишок дня».

В романі «Безутішні» йдеться про знаменитого піаніста Райдера, який приїжджає в якесь європейське місто, де має виступити з концертом. Однак пригоди, що відбуваються з героєм – це низка сновидінь, в яких важко зрозуміти, що Райдеру сниться, а що з ним трапилося наяву. Значна частина пам'яті протагоніста безслідно втрачена, а всі події розгортаються згідно з хиткою логікою сновидіння: музикант приїжджає до міста, куди його запросили, але ніхто не зустрів, потім відбувається абсурдна й неправдоподібно довга розмова з носильником у ліфті, а молода жінка, якій Райдер погодився допомогти, виявилася його давньою подругою. Моменти пробудження й засинання героя відбуваються в романі вісім разів, але він весь час нарікає, що спав всього кілька хвилин. Залишається загадкою, де межа між сном і реальністю. В романі змодельовано особливий художній світ, в основі якого лежить не європейське, а східне (даоське) уявлення про реальність. Згідно з японським світоглядом все існує (як матеріальне, так і явища людської психіки, наприклад, сон) перебуває в цілісній єдності, що дозволяє прирівняти стан сну до стану неспанья, не встановлюючи між ними чітких меж. У творі «Безутішні» стираються кордони між сном і дійсністю (Стовба, 2014:166-167).

Пробудження Райдера, як правило, пов'язане з музикою, але в більшості випадків це виглядає доволі чудернацько. Спочатку герой в халаті слухає під дверима гру юного піаніста, потім залазить у шафу, щоб почути виступ диригента, а трохи згодом сам репетирує в сараї на кладовищі, поки інший музикант копає могилу для своєї собаки. В. Малявін слушно зауважує, що східній культурі властиве інше ставлення до творчості. Зокрема, меншого значення надається вдосконаленню форми, а зосереджується увага на безпосередності й наближеності до реального життя: мистецтво зливається з природою (Малявін, 2002: 25-26). Музика розглядається як один із способів краще зрозуміти свій життєвий шлях – Дао, на якому нема великих чи незначних справ, і будь-який момент може виявитися визначальним у долі людини.

В японській культурі набагато більше довіряють діям, аніж словам. Оскільки істина – поняття відносне, в даосизмі важливі жести, дотики, рухи. Юному музиканту Штефану досить лише посмішки Райдера, щоб здобути впевненість у собі, а диригент Бродський, побачивши в газеті фото героя біля загадкової споруди, наважується на виступ. Під час дотику протагоніста до

старого автомобіля оживають спогади його дитинства, далі він сідає в старе крісло – й у свідомості спливають сцени спільного життя з Софі. Чжуан-цзи пише, що подібні відчуття свідчать про те, що людина «думає всім тілом» (Малявин, 1985:23).

Роман завершується умиротворенням героя в дивному трамваї, що курсує по колу. Цей образ згідно з даоським світосприйняттям уособлює круговорот життєвих подій. Мистецтво в культурі Сходу має на меті спонукати людину до особистісних змін і осмислення свого існування. Мандрівка Райдера по «великому життєвому шляху» (Дао) розкриває його покликання митця й символізує путь до «великого пробудження» (Стовба, 2014:168).

В наступному романі К. Ішігуро «Коли ми були сиротами» органічно поєдналися елементи східного та західного менталітетів у свідомості сучасних людей. Головний герой Крістофер Бенкс народився в Шанхаї, але був вихований згідно з британськими традиціями. Його найкращий друг дитинства Акіра Ямасіта – японець, також народжений у Шанхаї. Обидва персонажі опиняються на перетині культур. Вони не є носіями культури Китаю, проте не можуть повною мірою прийняти й рідної. В творі порівнюються різні елементи західного та східного світоглядів. На відміну від європейців, китайці та японці вважають найстаршу в родині людину – старійшиною роду, який має право бути господарем і «керувати домом навіть тоді, коли він через старість втратив розум» (Павленко, 2006:216). У західних сім'ях із дітьми прийнято мати няню (аму), тимчасом як в японських родинах цього не передбачено. В шанхайських будинках героїв відрізняється навіть розташування кімнат: у оселі Крістофера спільна спальня, а в Акіри, згідно зі східними традиціями, спальні окремі.

Як і в романі «Залишок дня», протагоніст повинен зробити вибір між почуттями та обов'язком. Однак дворецький Стівенс, подібно до японських самураїв, намагався в усьому бути вірним господарю, а детектив Крістофер Бенкс – власному призначенню (Павленко, 2006).

Коли герой, вже в дорослому віці, повертається до Китаю, він сприймає одного з полонених солдат за свого друга дитинства й повертає його японцем. Автор знову повертається до історії Японії часів війни. В творі засуджується корумпованість англійських чиновників, що підтримують торгівлю опіумом з Китаєм, колоніальна політика Британії, жорстокість японської інтервенції. Проте для Акіри та полоненого військового Японія втілює образ ідеального дому.

«Японський акцент» простежується й у романі Ішігуро «Не відпускай мене», хоча події розгортаються в Англії наприкінці ХХ ст. У цьому ірреальному світі людей клонують задля використання їх у якості донорів. Головна героїня Кеті, як з'ясовується в процесі розповіді, – теж клон. Вона згадує своє минуле в пансіонаті Хейлшемі, де вихованців готували до донорства та неминучої передчасної смерті, а також розповідає про теперішнє життя й свою роботу. Кеті допомагає клонам, що пережили операції з «виїмки» органів для пересадки.

Домінантні мотиви роману – туга, покинутість і самотність людей у світі, спричинені, за визначенням К. Ое, «відірваністю від своїх коренів» (Ishiguro, Oe, 1993:172). Після Другої світової війни відчуття нестабільності стає характерним

для реалій японського життя та літератури зокрема. Відсутність «коренів» відчувається в усій прозі К. Ішігуро, проте найбільш повним її вираженням стає світ клонів у романі «Не відпускай мене» (Белова, 2012). Персонажі твору, з'явившись нізвідки, так само непомітно зникають і не залишають по собі пам'яті. Колишні вихованці Хейлшему відчувають тугу за втраченим, відчайдушно намагаються віднайти пансіонат, де пройшли їхні найкращі роки, але всі спроби виявилися невдалими.

Романам Ішігуро властиві скрупульозні описи деталей, використання евфемізмів, недомовленості й замовчування. В японській культурі не прийнято відкрито виражати почуття та думки. Наприклад, про кохання Кеті й Томмі у творі не говориться прямо, але реципієнту це стає очевидним зі вчинків героїв. Так само відбувається у Хейлшемі – вихованців не обманюють, але й не розповідають всієї правди про їхнє призначення. Одна з опікунок міс Люсі зауважує: «The problem, as I see it, is that you've been told and not told. You've been told, but none of you really understand, and I dare say, some people are quite happy to leave it that way» (Ishiguro, 2005:193) / «Проблема, як я її бачу, ось у чому: вам і говорять, і не говорять. Вам кажуть дещо, та ніхто з вас до ладу не розуміє, й насмілюся стверджувати, що є люди, які цілком задоволені таким станом речей» (переклад – М. Д.). Слово «клон» у романі замінюється на «можливе я», операція з видалення органів – на «виїмку», доглядальниця названа помічником донора, а смерть – завершенням або поставленням крапки. Декілька сторінок може займати опис касети Кеті чи інших предметів. У японській літературі акцент завжди робився на суб'єктивних враженнях і швидкоплинних відчуттях (Кушнірова, 2017:72-73).

В романі «Не відпускай мене» знайшла відображення також тема обов'язку й служіння, властива японській ментальності. Її витоки пов'язані з етикою конфуціанства та кодексом честі самураїв – бусідо. В книзі «Бусідо – душа Японії» І. Нітобе пише: «Самурай зобов'язаний виконати наказ свого господаря в будь-якому випадку, навіть якщо йому не вдалося переконати його в несправедливості рішення. Нерідко, опиняючись між вибором – відданість або справедливість – самурай здійснював сеппуку (самогубство)» (Нітобе, 2015:87). Головні морально-етичні принципи конфуціанства самопожертвування заради інших і суворе підкорення старшим. Поступово така модель поведінки поширюється на всі сфери життя японців. Завдання Кеті полягає в тому, щоб вона підтримувала донора, в результаті чого він би зміг витримати максимальну кількість виїмок. Героїню очікує така ж доля – спочатку донорство, а згодом передчасна смерть. Однак для неї надзвичайно важливо добре виконувати свою справу.

Персонажі роману з дитинства знають, що їхня доля заздалегідь визначена, й у кожного з них попереду неминуча смерть у молодому віці. Але вони пасивні перед обличчям соціальної нерівності. Ні в кого не виникає навіть думки, щоб спробувати щось змінити, що характерної для східної культури (Клюшина, 2017). Оскільки смерть неминуча, залишається лише змиритися й гідно прожити відведений час. Р. Бенедикт у книзі «Хризантема й меч» зазначає: «Для них

природно, що людина, виконуючи свої обов'язки, нерідко глибоко страждає. Це ускладнює їхнє життя, але вони готові до цього» (Бенедикт, 2004: 66). Щастя ніколи не було головною метою японців. Вони, не вагаючись, жертвують особистими бажаннями заради виконання обов'язку.

Особливе ставлення на сході й до смерті. Г. Чхарташвілі пише: «Вони з раннього віку знають, що смертні. Цей факт сприймається суспільством як належне... А зневага до власного життя проголошувалася найшляхетнішою й найблагороднішою рисою японця» (Чхартишвили, 1996:8-9).

Події роману «Похований велетень» відбуваються в фентезійній Англії в пост-артурівську епоху. В творі йдеться про забуті злочини, представлені в алегоричному образі дракона, що видихає туман, приховуючи спогади людей. Саксонський воїн Вістан вбиває сплячу дракониху. В японській літературі також згадується битва бога Сусаноо з восьмиголовим змієм Ямото-но-Ороті, якого герой зміг перемогти, усипивши його. В міфології Сходу дракон часто виконує негативну функцію й ворогує з іншими персонажами (Саїд, 2006:322-324).

З точки зору традиційного японського мислення, що бере свій початок з архаїчної релігії Сходу – синтоїзму, вчинки людини не діляться на добрі й злі, а на чисті й нечисті. Досягти очищення можна різними способами: благородними вчинками або ж очисними ритуалами (Ланова, 2019:164-165). Ні лицар Гавейн, хранитель сну драконихи, ні Вістан не уособлюють добро чи зло. Обидва герої діють в залежності від вимог свого часу. Гавейн лише виконує наказ короля Артура. Проте обставини змінилися, й люди прагнуть віднайти себе, повернувши свої спогади. Незважаючи на те, що це може спричинити нову війну, Вістан здійснює історично необхідний вчинок – вбиває дракониху.

Принципи створення неоміфу в романі «Похований велетень» – «*сабі*» та «*вабі*» – почерпнуті з японської естетики й виступають відображенням давньої синтоїстської релігії та буддизму. «*Сабі*» (дослівно «іржа») означає причетність до старовини, а в поєднанні з принципом «*вабі*» – стирання меж між буденністю та мистецтвом (Ланова, 2019). Перед реципієнтом відкривається древній світ, що вже не одноразово піддавався змінам, зникав і відроджувався знову: персонажі подорожують старими римськими дорогами, на шляху їм зустрічаються давні руїни, а сер Гавейн виконує доручення короля Артура навіть після його смерті. К. Ішігуро також достовірно відтворив деталі історичного побуту бриттів і саксів.

Світ, згідно з японським світоглядом, – тлінний і швидкоплинний, а тому можемо стверджувати про його недосконалість. Дослідники культури Сходу зазначають, що за принципами «*сабі*» та «*вабі*» це означає неможливість прийняття ідеальних рішень (Саїд, 2006). У творі «Похований велетень» ідея короля Артура щодо загального забуття – етично недосконала й практично нездійсненна. Однак і повернення пам'яті – також не ідеальне рішення, адже це може призвести до пробудження ворожнечі та прагнення помсти. Все начебто стало на свої місця, але чіткого вирішення конфлікту так і не відбулося.

Висновки. Таким чином, аналіз творчості яскравого представника мультикультуралізму Кадзуо Ішігуро свідчить про те, що унікальний світогляд

письменника поєднав у собі культурні коди абсолютно різних ментальностей і літературних традицій – європейської (західної) та японської (східної). Автор майстерно володіє англійською мовою й акцентує на «міжнародному» характері своїх романів, зрозумілих будь-якій людині, незалежно від її походження. Проте японське походження Ішігуро та його роздуми про роль власної країни в історії людства не могли не вплинути на творчість письменника. В усіх його творах простежується «японський акцент» і наявність глибокого символічного сенсу, який можна осягнути, лише зіставивши текст із східною культурою.

Японський елемент образу героїв романів – їхній спосіб мислення, вчинки й почуття – проявляється за допомогою звернення до філософії конфуціанства та буддизму й утілення основоположних принципів кодексу самураїв. Розповідь від першої особи, суб'єктивізм, використання численних натяків і замовчувань, наявність точних конкретних деталей безпосередньо пов'язані з особливостями східної ментальності та традиціями японської літератури.

Домінантними в прозі Ішігуро стають мотиви туги й самотності героя в світі його спогадів. Через усю творчість проходять теми, пов'язані з реалізацією концепту «японське» – це теми обов'язку, служіння, готовності до самопожертви. Водночас відданість, доброта, співчутливість, право людини виражати власну індивідуальність – цінності, що сприймаються як універсальні й найбільш важливі в сучасному мультикультурному світі.

Список літератури

- Белова Е. Категории «прошлого» и «настоящего» в романной прозе Кадзуо Исигуро. Известия Волгоградского государственного педагогического университета. 2010. №2. С. 180-183.
- Белова Е. Поэтика романа Кадзуо Исигуро «Не отпускай меня» (к проблеме художественного мультикультурализма): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья». Воронеж, 2012. 17 с.
- Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры. М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. 256 с.
- Ключина Е. Западное и Восточное начало в романе Кадзуо Исигуро «Не отпускай меня». Зарубежная литература: контекстуальные и интертекстуальные связи. 2017. С. 66-68.
- Кушнірова Т. Жанрові особливості роману «Не відпускай мене» Кадзуо Ішігуро. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 28. С. 71-74.
- Ланова В. Від японського до мультикультурного роману (творчість К. Ішігуро). Записки з романо-германської філології, 2019. №1 (42). С. 162-170.
- Ланова В. Кросс-культурний герой у романі К. Ішігуро «Залишок дня». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2019. №81. С. 70-74.
- Малявин В. «Дао-Дэ цзин» или «Канон пути совершенства». Дао-Дэ цзин, Ле-цзы, Гуань-цзы: Даосские каноны. 2002. С. 4-60.
- Малявин В. Чжуан-цзы. М.: Наука, 1985. 309 с.
- Нестеренко Ю. Элементы японской культуры в романе Кадзуо Исигуро «Не отпускай меня». Знание. Понимание. Умение. Московский государственный университет. 2015. Вып. 4. С. 326-334.
- Нестеренко Ю. Кодекс самурая в романе Кадзуо Исигуро «Остаток дня». Вестник Вятского государственного университета. 2010. №23. С. 149-152.
- Нітобе І. Бусідо. Душа Японії. К.: Арії, 2015. 192 с.
- Павленко Ю. Роман Кадзуо Ішігуро «Коли ми були сиротами» як вияв андрогенності сучасної літератури. Київський національний лінгвістичний університет. 2006. №1. С.215-218.

- Саид Э. Ориентализм. Западные концепции Востока. СПб.: Русский мир, 2006. 637 с.
- Сидорова О. «Английский» роман Казуо Ишигуры. Известия Уральского государственного университета. 2001. №21. С. 48-53.
- Сидорова О. Британский постколониальный роман последней трети XX века в контексте литературы Великобритании. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2005. 262 с.
- Спеваковский А. Самураи – военное сословие Японии. М.: Наука, 1981. 169 с.
- Стовба А. Образ дворцового в романе Кадзуо Исигуро «Остаток дня»: кросс-культурный аспект. Світова література на перехресті культур і цивілізацій. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 6. Ч. II. С. 219-229.
- Стовба А. Поэтика сновидения в романе К. Исигуро «Безутешные». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. 2014. № 70. С. 164-170.
- Толкачев С. Мультикультурный контекст современного английского романа: автореф. дис. докт. филол. наук: 10.01.03. М., 2003. 60 с.
- Усенко О. Проблема культурного та мовного реімпорту ранніх романів Кадзуо Ішігуро в Японію. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 45. С. 255-260.
- Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет. Иностранная литература. 1996. №9. С. 1-12.
- Ямамото Ц. Хагакурэ. М.: Издательство «Э», 2016. 160 с.
- Ishiguro K. A Pale View of Hills. N.Y.: Vintage International, 1982. 184 p.
- Ishiguro K. An Artist of the Floating World. N.Y.: Vintage International, 1989. 210 p.
- Ishiguro K. Never Let Me Go. L.: Faber and Faber, 2005. 304 p.
- Ishiguro K. The Buried Giant. L.: Faber and Faber, 2015. 352 p.
- Ishiguro K. The Remains of the Day. L.: Faber and Faber, 1982. 258 p.
- Ishiguro K. The Unconsoled. L.: Faber and Faber, 1995. 544 p.
- Ishiguro K. When We Were Orphans. N.Y.: Vintage International, 2001. 313 p.
- Ishiguro K., Oe K. The novelist in today's world: A conversation. Japan in the world. Duke University Press, 1993. P. 163-176.
- Lodge D. The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts. London: Penguin Books, 1992. 240 p.
- Sim W. Kazuo Ishiguro. London: Routledge, 2010. 187 p.
- Tanaka K.Y ojiki ni okeru no kenkyu (Study of childhood memory). Bulletin of Ehime University, 1961/ P. 33-44.
- Walkowitz R. Ishiguro's Floating Worlds. English Literary History. The Johns Hopkins University Press. 2011. Vol. 68 . №4. P. 1049-1076.
- Webley A. Making and Breaking Hegemonies: Kazuo Ishiguro and History. Postgraduate English: A Journal and Forum for Postgraduates in English/ 2006. No 13. P. 168-169.

References

- Belova, E. N. (2010). Kategorii «proshlogo» i «nastojashhego» v romannoј proze Kadzuo Isiguro. Izvestija Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, 2, 180-183.
- Belova, E. N. (2012). Pojetika romana Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menja» (k probleme hudozhestvennogo mul'tikul'turalizma): avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk: spec. 10.01.03 «Literatura narodov stran zarubezh'ja», 17.
- Benedikt, R. (2004). Hrizantema i mech: Modeli japonskoј kul'tury, Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija, 256.
- Kljushina, E. Yu. (2017). Zapadnoe i Vostochnoe nachalo v romane Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menja», Zarubezhnaja literatura: kontekstual'nye i intertekstual'nye svjazi, 66-68.
- Kushnirova, T. V. (2017). Zhanrovi osoblivosti romanu «Ne vidpuskaj mene» Kadzuo Isiguro. Naukovij visnik Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu, 28, 71-74.
- Lanova, V. V. (2019). Vid japons'kogo do mul'tikul'turnogo romanu (tvorchist' K. Ishiguro). Zapiski z romano-germans'koі filologii, 1 (42), 162-170.

- Lanova, V. V. (2019). Kross-kul'turnij geroj u romani K. Ishiguro «Zalishok dnja». *Visnik Kharkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V. N. Karazina*, 81, 70-74.
- Maljavin, V. V. (2002). «Dao-Dje czin» ili «Kanon puti sovershenstva». *Dao-Dje czin, Le-czy, Guan'-czy: Daoskie kanony*, 4-60.
- Maljavin, V. V. (1985). *Chzhuan-czy*, 309.
- Nesterenko, Ju. S. (2015). Jelementy japonskoj kul'tury v romane Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menja». *Znanie. Ponimanie. Umenie. Moskovskij gosudarstvennyj universitet*, 4, 326-334.
- Nesterenko, Ju. S. (2010). Kodeks samuraja v romane Kadzuo Isiguro «Ostatok dnja». *Vestnik Vjatskogo gosudarstvennogo universiteta*, 23, 149-152.
- Nitobe, I. (2015). *Busido. Dusha Japonii*, 192.
- Pavlenko, Ju. (2006). Roman Kadzuo Ishiguro «Koli mi buli sirotami» jak vijav androgenosti suchasnoï literaturi. *Kiïvs'kij nacional'nij lingvistichnij universitet*, 1, 215-218.
- Said, Je. (2006). *Orientalizm. Zapadnye koncepcii Vostoka*, 637.
- Sidorova, O. H. (2001). «Anglijskij» roman Kazuo Ishiguro. *Izvestija Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta*, 21, 48-53.
- Sidorova, O. H. (2005). Britanskij postkolonial'nyj roman poslednej treti XX veka v kontekste literatury Velikobritanii. *Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta*, 262.
- Spevakovskij, A. B. (1981). *Samurai – voennoe soslovie Japonii*, 169.
- Stovba, A. S. (2012). Obraz dvoreckogo v romane Kadzuo Isiguro «Ostatok dnja»: kross-kul'turnyj aspekt. *Svitova literatura na perehresti kul'tur i civilizacij. Zb. nauk. prac'*, 6, 219-229.
- Stovba, A. S. (2014). Pojetika snovidenija v romane K. Isiguro «Bezuteshnye». *Visnik Kharkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V. N. Karazina. Ser.: Filologija*, 70, 164-170.
- Tolkachev, S. P. (2003). *Mul'tikul'turnyj kontekst sovremennogo anglijskogo romana: avtoref. dis. dokt. filol. nauk: 10.01.03*, 60.
- Usenko, O. P. (2013). Problema kul'turnogo ta movnogo reimportu rannih romaniv Kadzuo Ishiguro v Japoniju. *Movni i konceptual'ni kartini svitu*, 45, 255-260.
- Chhartishvili, G. (1996). No net Vostoka i Zapada net. *Inostrannaja literature*, 9, 1-12.
- Jamamoto, C. (2016). *Hagakurje. M.: Izdatel'stvo «Je»*, 160.
- Ishiguro, K. (1982). *A Pale View of Hills. N.Y.: Vintage International*, 184.
- Ishiguro, K. (1989). *An Artist of the Floating World. N.Y.: Vintage International*, 210.
- Ishiguro, K. (2005). *Never Let Me Go. L.: Faber and Faber*, 304.
- Ishiguro, K. (2015). *The Buried Giant. L.: Faber and Faber*, 352.
- Ishiguro, K. (1982). *The Remains of the Day. L.: Faber and Faber*, 258.
- Ishiguro, K. (1995). *The Unconsoled. L.: Faber and Faber*, 544.
- Ishiguro, K. (2001). *When We Were Orphans. N.Y.: Vintage International*, 313.
- Ishiguro, K., Oe, K. (1993) *The novelist in today's world: A conversation. Japan in the world. Duke University Press*, 163-176.
- Lodge, D. (1992). *The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts. London: Penguin Books*, 240.
- Sim, W. (2010). *Kazuo Ishiguro. London: Routledge*, 187.
- Tanaka, K.Y (1961). *Ojiki ni okeru no kenkyu (Study of childhood memory). Bulletin of Ehime University*, 33-44.
- Walkowitz, R. (2011). *Ishiguro's Floating Worlds. English Literary History. The Johns Hopkins University Press*, 4 (68), 1049-1076.
- Webley, A. (2006). *Making and Breaking Hegemonies: Kazuo Ishiguro and History. Postgraduate English: A Journal and Forum for Postgraduates in English*, 13, 168-169.